

موافقان و مخالفان خروج شاه از کشور در برهه انقلاب

۲ بهمن ۱۳۹۹ ساعت ۲۲:۳۱

برخی به رهبری کارتر، اشمیت و سولیوان از این تصمیم حمایت کرده و معتقد بودند خروج شاه می‌تواند به بهبود وضعیت سیاسی کشور کمک کند و اوضاع را آرام سازد. اما در نقطه مقابل برخی از افراد همچون برژینسکی و بسیاری از فرماندهان نظامی که به شاه وفاداری زیادی داشتند، با این تصمیم مخالفت نمودند.

با بحرانی شدن اوضاع سیاسی کشور در دی ماه سال ۵۷، شاه تصمیم گرفت به بهانه معالجه بیماری خود، کشور را ترک کند. این تصمیم با واکنش‌های داخلی و خارجی متفاوتی همراه بود. برخی به رهبری کارتر، اشمیت و سولیوان از این تصمیم حمایت کرده و معتقد بودند خروج شاه می‌تواند به بهبود وضعیت سیاسی کشور کمک کند و اوضاع را آرام سازد. اما در نقطه مقابل برخی از افراد همچون برژینسکی و بسیاری از فرماندهان نظامی که به شاه وفاداری زیادی داشتند، با این تصمیم مخالفت نمودند. هر یک از این گروه‌ها در ابراز نظرات خود، دلایل خاصی داشتند که در ادامه به تشریح آن پرداخته شده است.

چه کسانی موافق خروج شاه از کشور بودند؟

شاه در روز ۲۶ دی ماه کشور را ترک نمود و همین موضوع سقوط رژیم او را بیش از پیش حتمی کرد. این تصمیم بعد از واگذاری پست نخست‌وزیری به بختیار و مشورت با افراد و گروه‌های مختلف صورت گرفت. موافقان این تصمیم طیف وسیعی از رؤسا و یا شخصیت‌های سیاسی خارجی از جمله ژیسکاردستن، کارتر و هلموت اشمیت بودند. بر این اساس در کنفرانس گوادالوپ که در ۱۵ دی ماه ۱۳۵۷ با شرکت جیمی کارتر، ژیسکاردستن، هلموت اشمیت و جیمز کالاهان تشکیل شد، هلموت اشمیت نخست‌وزیر سوسیال دموکرات آلمان و ژیسکاردستن، رئیس‌جمهور لیبرال فرانسه بیش از سایر شرکت‌کنندگان بر بی‌لیاقتی شاه در حل بحران سیاسی تأکید داشتند.

ژیسکاردستن تأکید داشت که هیچ‌امیدی به باقی ماندن محمدرضا شاه نیست. او باید تسلیم نظرات رهبر انقلاب شود و ایران را ترک نماید. در غیر این صورت ایران با یک جنگ داخلی که پایانش نامعلوم است، روبرو خواهد شد. ۱ کارتر نیز از دیگر موافقان خروج شاه از کشور بود. علیرغم ادعاهای ضدونقیض پیرامون مواضع وی در رابطه با شاه و تحولات سیاسی ایران، خود او در خاطراتش آورده است که «در گودالوپ هیچ‌کدام از مخاطبان من در دفاع از شاه حرارت به خرج نداد و هر سه آن‌ها عقیده داشتند که شاه باید جایش را به یک دولت غیرنظامی بدهد و ایران را ترک کند اما با من هم عقیده بودند که ارتش ایران باید متحد و یک پارچه باقی بماند.» ۲

سولیوان آخرین سفیر آمریکا در ایران نیز از جمله افرادی بود که با خروج شاه از کشور موافق بود. البته بدبینی سولیوان که

برگرفته از حضور او در کشور و مشاهده واقعیات سیاسی بود، شامل ارتش و شخص بختیار هم بود. «سولیوان معتقد بود هر نوع تلاشی برای تقویت بختیار، اتلاف وقت است. این فوق‌العاده بود، زیرا سیاست واشنگتن این بود که بی برو برگرد، همه کمک‌ها و حمایت‌ها متوجه بختیار شود. روشن بود که سفیر به ارتش امیدی نداشت.»^۳ در میان این گروه می‌توان از کسانی چون سایرونس و نس، وزیر وقت امور خارجه آمریکا نیز نام برد که امید بر حفظ شاه را از دست رفته می‌دانست. در مقابل این افراد که عمدتاً شامل افراد و گروه‌های خارجی بودند، طیف وسیعی از افراد و گروه‌های داخلی و خارجی از سیاست حفظ شاه و ممانعت از خروج او از کشور، حمایت می‌کردند.

مخالفانی که بر حفظ شاه تأکید داشتند

بخش عمده موافقان سیاست حفظ شاه که البته تعداد آنها بسیار انگشت‌شمار بود، شامل افرادی چون برژینسکی و برخی از گروه‌های داخلی همچون فرماندهان نظامی بود. سولیوان در رابطه با اصرار برژینسکی جهت حفظ شاه در خاطرات خود آورده است «من مخالف حمایت آمریکا از شاه بودم؛ اما برژینسکی مخالف نظرات من بود و برای توجیه گزارش‌های خود به پرزیدنت کارتر سعی کرد آنچه را که من عنوان کرده‌ام بدبینانه و دور از واقعیت نشان دهد. برژینسکی برای رد نظرات من به استدلال مخالف آن پرداخت و چنین وانمود کرد که موقعیت شاه کاملاً محکم است و هر زمان که مصلحت باشد می‌تواند مخالفانش را سرکوب کند.»^۴ البته نظر برژینسکی برگزفته از خوشبینی بیش از حد او به ارتش و فرماندهان نظامی بود که به زعم او شاه می‌توانست با تکیه بر آنان، بر مخالفان خود فائق آید. این نوع نگاه و رویکرد را می‌توان در میان فرماندهان نظامی نیز مشاهده نمود.

بر این اساس بسیاری از فرماندهان ارتش مخالف خروج شاه از کشور بودند و اعتقاد داشتند شاه می‌تواند بر مخالفان خود غلبه نماید. البته بخشی از این موضوع متأثر از وفاداری آنان به شاه هم بود. چنانچه بسیاری از فرماندهان نظامی از کار کردن با بختیار اکراه داشتند و وفاداری آن‌ها به شاه آنقدر زیاد بود که به نظر نمی‌رسید به انقیاد جدیدی گردن نهند.^۵ مخالفت فرماندهان نظامی با خروج شاه از کشور تا جایی بود که با تشکیل کمیته بحران خواستار جلوگیری و ممانعت از فرار او شدند.

در میان فرماندهان نظامی، افرادی چون ربیعی، پاکروان و حبیب‌اللهی بیش از سایر فرماندهان، بر حفظ شاه تأکید داشتند. هایزر در رابطه با مخالفت ربیعی با فرار شاه از کشور، در خاطرات خود آورده است «ربیعی می‌گفت که نمی‌تواند خود را از قید وفاداری به شاه رها کند و در عمق وجودش حاضر به قبول یک دولت غیرنظامی نبود. حالا دیگر فهمیده بودم که در باره چه چیزی باید صحبت کنم. تلاش زیادی به خرج داده بودم که ربیعی را در صورت رفتن شاه، در ایران نگاه دارم تا از بختیار حمایت کند.

می‌دانستم که نخواهم توانست او را متقاعد کنم، اما قبل از رفتن، آخرین تیر در ترکش را رها کردم.»^۶

خواسته فرماندهان نظامی در رابطه با جلوگیری از خروج شاه در دیدار آنان با ژنرال هایزر نیز مطرح شد و در جلسه‌ای پیرامون این موضوع، فرماندهان عنوان نمودند که در صورت خروج شاه از کشور، آنها نیز فرار خواهند کرد؛ اما در نهایت این خواسته مورد قبول شاه و سایر مخالفان قرار نگرفت و شاه با درک واقعیات کشور، به این نتیجه رسید که ماندن او تأثیری در نتیجه نهایی ندارد. عزم شاه در ترک کشور تا جایی بود که خوشبینانه تصور می‌کرد به مانند دوره قبل از کودتای ۲۸ مرداد امکان آرام شدن اوضاع و ورود مجدد او به کشور مهیا خواهد شد. اما این بار برخلاف گذشته نه تنها تاریخ تکرار نشد، بلکه با فرار شاه کنترل اوضاع به دست انقلابیون افتاد و بسیاری از فرماندهان نظامی با فرار و یا پیوستن به انقلابیون، پایان کار رژیم پهلوی را رقم زدند.

منابع:

۱. علیرضا ازغندی، روابط خارجی ایران ۱۳۵۷-۱۳۲۰، نشر قومس، ۱۳۸۴، چاپ ششم، ص ۴۳۸.
۲. ویلیام سولیوان، ماموریت در ایران (خاطرات سولیوان)، تهران، نشر هفته، ۱۳۶۱، چاپ سوم، ص ۱۰۰.
۳. عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تاریخ روابط خارجی ایران از پایان جنگ دوم جهانی تا سقوط رژیم پهلوی، ۱۳۶۸، ص ۳۱۹.
۴. ویلیام سولیوان، ماموریت در ایران (خاطرات سولیوان)، ترجمه محمود مشرقی، تهران، نشر هفته، ۱۳۶۱، چاپ سوم، صص ۱۴۴- ۱۴۵.
۵. مثل برف آب خواهیم شد، مذاکرات شورای فرماندهان ارتش دی و بهمن ۵۷»، تهران، مؤسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی، ۱۳۶۵، ص ۳۳.
۶. رابرت هایزر، خاطرات ژنرال هایزر، مأموریت در تهران، تهران، ترجمه علی اکبر عبدالرشیدی، انتشارات اطلاعات، ۱۳۶۵، ص ۳۵.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/48166/انقلاب-برهه-کشور-شاه-خروج-مخالفان-موافقان/48166>